

II- SEGUNDO CURSO DE ESO: CIENCIAS SOCIAIS, XEOGRAFÍA E HISTORIA.

2.1 Contribución da materia as competencias básicas.

As dúas materias básicas que se imparten no 2º Curso de ESO, Xeografía e Historia, teñen a particularidade de engadir ó carácter instructivo propio de cada materia, o carácter contextualizador, axudando a centrar información dentro dunha perspectiva social global.

En primeiro lugar as materias de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia xogan un papel moi importante no desenvolvemento da **Competencia de comunicación lingüística**, e neste sentido hai que recordar que estas materias son tradicionalmente cualificadas como “*de letras*”, e polo tanto están directamente relacionadas cun correcto ler e escribir, e que ademais a lingua é o principal instrumento para organizar o pensamento, para aprender e para explicar. Co discurso é posible describir, narrar, disertar e argumentar, etc.

Pero, por outra banda, as propias materias de Xeografía e Historia teñen a súa propia linguaxe técnica, con termos e expresións que lle son específicos – relevo, chaira, precipitación, civilización, aristocracia, sistema feudal, etc., por exemplo-, e que é preciso utilizar para aplicar os principios de pertinencia e precisión. Por iso o profesorado prestará especial atención ó uso correcto e preciso, tanto dunha linguaxe apropiada, como duns termos técnicos elementais propios dos nosos saberes, co fin de que a linguaxe oral e escrita cumpra o seu papel de “*instrumento de comunicación oral e escrita, de representación, interpretación e comprensión da realidade, de construción e comunicación do coñecemento...*”, e se converta en ferramenta de comprensión e representación da realidade.

Buscamos, en definitiva, tamén nas nosas disciplinas, que o alumno se achegue ó dominio das habilidades de ler e escribir diferentes tipos de textos cada vez máis complexos e que resultan fundamentais como elementos de información social e histórica. Trátase de ser capaces de expoñer clara e sistematicamente as ideas, argumentando con rigor e precisión.

Na **Competencia no coñecemento e a interacción co mundo físico** as contribucións das materias de Ciencias Sociais, Xeografía e Historia son relevantes e permiten relacións interdisciplinares e incluso de complementariedade coas materias das Ciencias Naturais. Neste sentido cumpre recordar que a Xeografía –e as súas diferentes ramas- ten por obxecto o estudo das interrelacións entre home e medio físico no que se desenvolve. Por esas razóns os contidos de orde xeográfica permitirán “*a comprensión de sucesos, a predicción de consecuencias e a actividade dirixida á mellora e preservación das condicións de vida propia, das demais persoas e do resto dos seres vivos*”.

Así os contidos e métodos da Xeografía permitirán a adecuada percepción do espazo físico en que se desenvolven a vida e a actividade humana, tanto a grande escala, como no contorno inmediato, e as interaccións entre home e espazo derivadas dos asentamentos humanos, actividades económicas e as modificacións introducidas polo home e as paisaxes resultantes.

En definitiva, interactuar co mundo físico, tanto no que ten de espazo natural como na medida en que o transforma a acción humana, é un aspecto esencial no coñecemento social, en canto permite comprender mellor o que sucede, as consecuencias dun proceso determinado e as condicións de vida de homes e

mulleres, que son os suxeitos dos asuntos sociais.

Contribúese á adquisición desta competencia na medida en que se asegure que a dimensión espacial impregna a aprendizaxe dos contidos xeográficos, adquirindo particular importancia o desenvolvemento de procedementos de orientación, localización, observación e interpretación de espazos, paisaxes e a súa representación cartográfica.

A área de Ciencias Sociais resulta tamén fundamental para o desenvolvemento da **Competencia social e cidadá**, posto que facilita as relacións dentro dun modelo de sociedade cada vez máis plural, e así mesmo a comprensión da realidade social.

É ben coñecido o papel que as Ciencias Sociais xogaron na conformación das identidades sociais e territoriais. Na medida en que constrúen as categorías de tempo e espazo social permiten a construción de tempo e espazo persoal no alumnado. Pero, para que estas categorías se traduzan no desenvolvemento dunha competencia social democrática e posibiliten unha interacción responsable co medio, teñen que incorporar a visión de que o mundo en que vivimos é froito das decisións que tomaron os nosos antepasados máis ou menos libremente. Esta visión permitiralle ao alumnado adquirir a conciencia de que o futuro está condicionado polas nosas decisións e actuacións, e adoptar, polo tanto, unha posición comprometida e responsable ante este.

A **Competencia cultural e artística** supón apreciar, comprender e valorar as diferentes manifestacións culturais e artísticas materiais e inmateriais, utilízalas para o enriquecemento persoal e estímalas como elementos do patrimonio cultural de que dispoñemos e que resulta necesario preservar.

A contribución da área concrétese facilitando a selección e coñecemento de obras de arte relevantes, ben polo seu significado na caracterización de estilos e artistas.

No mundo actual é innegable a importancia que ten a **Competencia no tratamento da información e competencia** dixital para a comprensión dos fenómenos sociais e históricos. Poder contar con certas habilidades para buscar, obter, procesar e comunicar a información e transformala en coñecemento. As TIC resultan imprescindibles na sociedade da información en que vivimos, aumentan as posibilidades de comunicación e axilizan os intercambios, mesmo poden propiciar formas de traballo cooperativo que abarquen espazos físicos e sociais cada vez máis amplos, que son precisamente os que interesa coñecer desde esta área.

En todo caso, debe insistirse en que a información é preciso saber utilizala, xa que por si mesma non produce unha forma axeitada de coñecemento. Por iso, é necesario comprendela e integrala nos esquemas previos de coñecemento e, así mesmo, capacitarse para a transmisión desta información do xeito máis eficaz posible.

A **Competencia para aprender a aprender** supón iniciarse na aprendizaxe e continuala dun xeito autónomo. Do que se trata é de ter ferramentas que faciliten a aprendizaxe e de atopar respostas que se correspondan cun coñecemento racional, asumindo que poden ser diversas e que é posible atopalas desde distintas perspectivas metodolóxicas.

Para asumir esta competencia é preciso tamén coñecer o que se sabe e o que queda por aprender, orientando os procesos de aprendizaxe ata as nosas capacidades. Noutras palabras, trátase de coñecer as propias potencialidades e as propias carencias.

2.2 Obxectivos didácticos xerais e actitudinais das materias.

2.1.1 Desenvolver a capacidade crítica e a creatividade dos alumnos mediante o fomento do procesamento autónomo da información, evitando as meras repeticións de coñecementos elaborados previamente.

2.1.2 Fomentar a capacidade de relacionar, de ir alén dunha simple acumulación memorística de información: relacionala multicausalmente, sintetizala, seleccionala, reelaborala, comprender os problemas estruturalmente e non de forma illada, é dicir, como realidades orgánicas interdependentes, algo así como "ecosistemas históricos" (como os ecosistemas nas Ciencias Naturais). Se buscará que se interprete a evolución das civilizacións como un proceso de cambio globalizador, que afecta a tódalas facetas da vida humana -económicas, sociais, culturais, políticas e ideolóxicas, e que se desenrola diacrónicamente en diferentes lugares do planeta.

2.1.3 Utilizar as diferentes formas de medición cronolóxica e contrastar a distinta utilidade das mesmas (as cronoloxías nas Ciencias Xeomorfolóxicas, as diferentes formas de medir o tempo na Prehistoria, na Idade Moderna, na actualidade, etc.). A representación gráfica das formas de medición.

2.1.4 Dotar ós alumnos das destrezas técnicas imprescindibles para poder abordar comentarios de textos (a un nivel moi elemental), manexo de mapas, gráficos, diapositivas, e dicir, dos documentos propios da Historia.

2.1.5 Fomentar o desenvolvemento da capacidade de expresión: insistiremos no aprendizaxe e na utilización sistemática dun vocabulario histórico e xeográfico básico e dun aparato conceptual -proprios da linguaxe dos historiadores e dos xeógrafos- que permita unha expresión rigorosa das ideas, e que se incorporará correctamente a comunicacións escritas, orais e mesmo a conversas espontáneas, e insistiremos tamén na importancia da lectura na consecución deste obxectivo. Neste sentido poñeremos especial empeño en evitar algo, desafortunadamente tan frecuente, como que os alumnos entendan pero logo non sexan capaces de expresar o que saben, de dar saída a esa comprensión previa.

2.1.6 Que se comprenda que a Historia, como ciencia social, en absoluto significa un conxunto de lembranzas do pasado, senón, sobre de todo, unha posibilidade de comprendernos como comunidade social desde as nosas orixes de proxectarnos no futuro. En definitiva, que se interprete como algo vivo, que forma parte da nosa vida cotiá, e que serve para enraizarnos con mais firmeza no noso medio sociocultural.

2.1.7 Fomentar o desenvolvemento dunha serie de valores humanos: respecto como necesidade para a convivencia, apertura ó diálogo e ó intercambio, a cooperación e o apoio mutuo -a pesar de estar inmersos nunha sociedade que valora tanto a competitividade-, a curiosidade e o interese polo saber para ser mais libres, etc.

2.1.8 Tratar de inculcar a idea de que os espazos -rexións- xeográficos son o resultado de variados condicionantes permanentemente interrelacinados que impón a Natureza, pero sobre todo, son fundamentalmente creacións de diversas sociedades portadoras de técnicas, tradicións, organizacións sociais, políticas, culturais, etc., propias, de aí a importancia das capacidades de relacionar.

2.1.9 Dotar ós alumnos das destrezas metodolóxicas básicas para poder abordar a realización das prácticas oportunas a partir de mapas, gráficos, táboas estatísticas, fotografías, diapositivas, e demais documentos propios da

Xeografía, que complementen os coñecementos teóricos impartidos na aula.

2.1.10 Fomentar e planificar a realización de actividades en equipo, ponderando as distintas aportacións dos compoñentes do grupo, inducendo a os seus membros a establecer normas de funcionamento, apoiando cos nosos consellos o traballo en común, e tamén respectando as normas e acordos de grupo.

2.3 Contidos e Temporalización.

Temporalización da 1ª Avaliación : se desenvolverá entre os meses de Setembro e Decembro e abarcará os contidos seguintes de Xeografía:

Tema 13 “Os habitantes do Planeta”

Contidos:

- A distribución da poboación.
- Estudio da densidade mundial con axuda dun mapa e datos cuantitativos.
- A evolución da poboación nos países ricos.
- A evolución da poboación nos países pobres.
- A desaceleración do crecemento da poboación.
- A dinámica da poboación nos países ricos.
- A dinámica da poboación nos países pobres.
- O crecemento natural ou vexetativo.
- A taxa de natalidade.
- A taxa de mortalidade.
- O saldo migratorio e as súas consecuencias.
- As migracións na actualidade.
- Interpretación dunha pirámide de poboación.
- A poboación activa e a poboación non activa.
- Os sectores productivos e a desigualdade entre os países.
- O problema do paro.

Tema 14 “A Poboación de España e de Galicia”

Contidos:

- O modelo de transición demográfico español.
- Interpretación de pirámides de poboación.
- A esperanza de vida da poboación española.
- As taxas de natalidade e fecundidade da poboación española.
- A taxa de mortalidade da poboación española.
- O crecemento vexetativo de España.
- Distribución da poboación no territorio español.
- O poboamento rural e urbano en España.
- A poboación e o traballo en España.
- Recoñecemento dos lugares de destino da emigración española desde a segunda metade do século XIX e identificación das súas causas.
- Estudio das razóns da inmigración estranxeira en España, clasificación pola súa orixe e composición así como valoración do fenómeno.
- A distribución da poboación en Galicia.

- A evolución demográfica de Galicia ao longo do século XX.
- A inmigración en Galicia.
- As minorías étnicas en Galicia.

Tema 15 “A Cidade e o Urbano”

Contidos:

- O concepto de cidade.
- As funcións urbanas: función político-militar, función comercial e financeira, función industrial, función cultural-artística e función residencial.
- A morfoloxía urbana: o casco antigo, o ensanche e os barrios periféricos.
- As etapas do crecemento de urbanización: a cidade preindustrial, a cidade industrial e a cidade postindustrial.
- As características das grandes cidades no mundo actual.
- A xerarquía urbana: metrópoles globais, metrópoles mundiais, metrópoles nacionais e centros rexionais e comarcais.
- A cidade como un ecosistema humano.
- A xerarquía das cidades españolas: metrópoles nacionais, metrópoles rexionais, metrópoles subrexionais, centros subrexionais e capitais comarcais.
- Os eixes do sistema urbano español.
- As cidades de Galicia.
- Identificación do crecemento urbano a través da análise de planos urbanos.
- Identificación do tipo de plano urbano que se corresponde coas diversas modalidades da morfoloxía urbana.
- Observación e análise dun mapamundi que mostra as aglomeracións urbanas do planeta.

Tema 16 “As Sociedades Humanas”

Contidos:

- A organización da sociedade humana.
- A evolución da sociedade humana: as sociedades tradicionais, as sociedades modernas e as sociedades postmodernas.
- A sociedade europea.
- Observación e análise da esperanza de vida nos países da Unión Europea.
- Estudio do Índice do Desenvolvemento Humano dos países europeos.
- A sociedade española e a galega.
- Explicación do nivel de benestar social de Galicia e comparación do Índice de Benestar social co resto de comunidades autónomas.
- A inmigración mundial.
- A cultura e a diversidade cultural.
- Recoñecemento da diversidade social e rexeitamento da discriminación por razón por etnia, relixión, sexualidade, estética, idade ou nivel económico.

- Valoración da diversidade lingüística en Europa.
- Comparación da esperanza de vida dos países da Unión Europea.

Temporización da 2ª Avaliación : se desenvolverá entre os meses de Xaneiro e Marzo e abarcará os contidos seguintes de Historia:

Introdución: “As invasións bárbaras”

A modo de contextualización e introdución aos tempos medievais faremos unha moi breve referencia ao tema indicado, en atención a que non puido ser abordado no curso precedente. Parécenos unha referencia fundamental e obrigada para facer comprensible ao alumnado o cambio de estruturas sociais, económicas e políticas que supuxeron a caída do Imperio Romano e a chegada de novos poboadores a Europa cos seus aportes culturais.

-A irrupción violenta dos xermanos no Imperio Romano como elemento acelerador da súa caída.

-Os pobos xermanos e o seu asentamento nos territorios do Imperio.

-O proceso de ruralización.

-Os suevos e os visigodos na Península Ibérica.

Tema 1 “O Islám e Al-Andalus”

As orixes do Islam.

- Características da relixión e as sociedades islámicas.
- Descrición dos elementos e lugares propios da sociedade e a relixión islámica.
- A expansión do Islam.
- Análise e interpretación de mapas e información cartográfica.
- Caracterización da sociedade islámica a partir da análise de diferentes pinturas.
- A conquista musulmana da Península e a formación de Al-Andalus.
- Lectura e interpretación de textos históricos da civilización andalusí.
- O califato de Córdoba e os reinos de taifas.
- As actividades económicas e a organización social en Al-Andalus.
- Explicación da vida palaciana e urbana en Al-Andalus a partir da observación e interpretación de debuxos.
- A cultura e a arte islámicas en Al-Andalus.
- Identificación dos principais restos de época andalusí existentes na Península Ibérica.
- Interese por coñecer e preservar o patrimonio cultural de época andalusí.
- Elaboración dun mapa conceptual sobre o Islam e Al-Andalus.
- Investigación sobre o mundo islámico na actualidade.

Tema 2 “A Europa Feudal”

- As orixes do feudalismo.
- A sociedade feudal.
- O rei e os seus vasallos. A nobreza guerreira.
- Os castelos medievais.
- Os campesiños no mundo feudal.
- A Igrexa cristiá: os cregos.

- As cruzadas.
- Os mosteiros medievais.
- A arquitectura románica.
- A pintura e a escultura románicas.
- Análise do contexto histórico que propiciou a aparición do feudalismo: a fragmentación do Imperio carolinxio.

Tema 3 “A Cidade Medieval”

- A recuperación da vida urbana.
- Análise da evolución demográfica desde o ano 500 ata o 1.300.
- Descrición das innovacións técnicas introducidas a partir do século XI.
- Comentario das cidades medievais.
- A artesanía e os gremios.
- O comercio: feiras, mercados e as grandes rutas comerciais.
- Identificación dos grandes centros mercantís europeos da Idade Media.
- A sociedade urbana.
- Descrición dunha casa-obradoiro e unha casa da burguesía.
- O apoio da burguesía ao poder real.
- As Cortes e os Parlamentos.
- A crise da Baixa Idade Media (séculos XIV e XV).
- A arquitectura gótica.
- A escultura e a pintura góticas.
- Lectura e interpretación de fontes primarias.

Tema 4 “Formación e Expansión dos reinos peninsulares”.

- A orixe dos reinos cantábricos: o reino de Asturias, o reino de León e a formación do reino de Castela.
- Os primeiros condados e os reinos pirenaicos.
- A expansión territorial dos séculos XI e XII.
- A repoboación dos territorios conquistados.
- O Camiño de Santiago.
- A interacción cultural entre cristiáns, musulmáns e xudeus.
- As comunidades xudeas.
- Os mozárabes e os mudéxares.
- O Románico na Península Ibérica.

Tema 5 “Os grandes reinos peninsulares”

- A consolidación dos reinos hispánicos.
- A Reconquista dos reinos de Castela, Portugal e a Coroa de Aragón durante o século XIII.
- A Repoboación.
- As institucións de goberno: a Monarquía, as Cortes e os Municipios.
- A economía do reino de Castela: a gandería, as rutas da lã e o Honrado Concello da Mesta.
- O poder da nobreza no reino de Castela.

- A economía e as rutas comerciais da Coroa de Aragón.
- As conquistas militares da Coroa de Aragón.
- A sociedade da Coroa de Aragón.
- A crise económica e social durante a Baixa Idade Media.
- Os enfrontamentos nobiliarios na Coroa de Castela.
- Os conflitos sociais na Coroa de Aragón.
- O Gótico na Península Ibérica: arquitectura, escultura e pintura.

Tema 6 “Galicia na Idade Media”

- A invasión musulmana.
- A integración no reino astur-leonés.
- A independencia e posterior unión de Galicia con León.
- A arte mozárabe.
- A feudalización de Galicia.
- Galicia: señores e campesiños.
- Os mosteiros galegos.
- As actividades económicas nos séculos XII e XIII.
- O Camiño de Santiago.
- Os conflitos sociais en Galicia ao final da Idade Media.
- A arte románica en Galicia.
- A arte gótica en Galicia.

Temporización da 3ª Avaliación : se desenvolverá entre os meses de Abril e Xuño e abarcará os contidos seguintes:

Tema 7 “Renacemento e Reforma”

- O Humanismo.
- Explicación da novidade introducida pola imprenta de Gutenberg e a súa contribución á difusión do Humanismo.
- A Reforma relixiosa.
- Localización nun mapa da difusión da Reforma.
- Comparación da doutrina, o culto e a organización dos católicos, luteranos, calvinistas e anglicanos.
- Exposición das razóns para o restablecemento da Inquisición española en relación coa loita contra os protestantes.
- Enumeración das medidas disciplinarias adoptadas no Concilio de Trento.
- A difusión da Contrarreforma.
- Os cortesáns e os mecenas.
- A concepción da arte do Renacemento.
- O Quattrocento.
- O Cinquecento.
- A difusión do Renacemento en Flandres, Alemaña e Francia.
- Observación e análise das obras do Renacemento italiano.

Tema 8 “A Monarquía Autoritaria: Os Reis Católicos”

- A Europa do século XV: o crecemento demográfico e económico, o ascenso da burguesía e o fortalecemento da monarquía.
- Explicación da influencia dos banqueiros na Europa do século XV.
- A unión de Castela e Aragón coa monarquía dos Reis Católicos.
- A expansión territorial baixo os Reis Católicos.
- A política exterior dos Reis Católicos.
- A articulación da nova monarquía.
- Identificación das institucións de goberno da Monarquía.
- A organización económica e social.
- A solución ao conflito de Remensa.
- O Humanismo español.
- A arquitectura do Renacemento español: plateresco, clasicista e herreriano.
- A escultura e a pintura renacentistas en España.
- Lectura, comentario e interpretación de textos históricos.
- Observación e análise de obras representativas do Renacemento español.
- Estudio das composicións pictóricas de O Greco.

Tema 9 “Os Grandes Descubrimentos Xeográficos”

- Os obxectivos das grandes viaxes.
- As expedicións portuguesas.
- O progreso da navegación.
- O proxecto de Colón.
- As catro viaxes colombianas.
- A repartición entre España e Portugal: o Tratado de Tordesillas.
- Exposición dos coñecementos achegados polas grandes expedicións do século XVI.
- Os pobos precolombianos: os maias, os aztecas e os incas.
- A conquista do Imperio americano.
- A organización dos territorios conquistados.
- A explotación dos recursos americanos.
- O comercio americano.
- A sociedade colonial: españois, amerindios, crioulos e poboación negra.

Tema 10 “O Imperio dos Austria”

- A herdanza imperial herdada por Carlos V.
- A revolta das Comunidades e as Xermanías.
- Os conflitos exteriores durante o reinado de Carlos V.
- O goberno de Filipe II.
- Explicación da política de Filipe II para a defensa da ortodoxia católica: as leis en defensa do catolicismo, a Inquisición e a persecución dos mouriscos.
- Descrición do armamento e vestiario dos tercios.
- A política exterior de Filipe II.

- A economía no século XVI.
- A demografía no século XVI.
- A sociedade no século XVI.
- A vida cotiá na época dos Austria.
- Filipe III: o goberno dos validos.
- Filipe IV: a fin da hexemonía en Europa.
- Análise dun mapa coas perdas territoriais impostas pola Paz de Westfalia.
- Carlos II: o solpor da Monarquía dos Austria.
- A crise demográfica e económica do século XVII.
- Os problemas sociais do século XVII.

Tema 11 “O Século do Barroco”

- A evolución demográfica e a sociedade europea do século XVII.
- A economía de Europa no século XVII: o comercio internacional, as manufacturas estatais e o sistema económico do mercantilismo.
- Localización das rutas comerciais europeas do século XVII.
- Os cambios políticos e relixiosos da Europa do absolutismo.
- Análise do mapa político de Europa tras a Paz de Westfalia.
- As características da monarquía absoluta.
- Descrición da política de Luís XIV como paradigma de monarca absoluto.
- Definición do concepto *Barroco* e análise do novo movemento cultural: estética, relixión e poder político.
- Descrición do Pazo de Versalles.
- A arquitectura, a escultura e a pintura barroca.
- O Barroco español.
- A filosofía e a ciencia no século XVII.

Tema 12 “Galicia na Idade Moderna”

- Os conflitos de finais da Idade Media.
- A guerra con Portugal (1640-1668).
- Galicia e os descubrimentos.
- As institucións de goberno da Monarquía Hispánica en Galicia durante os séculos XVI e XVII.
- A Xunta: unha institución propia de Galicia.
- O voto galego nas Cortes.
- A crise demográfica do século XVI en Galicia.
- A economía de Galicia nos séculos XVI e XVII.
- A estrutura social de Galicia durante os séculos XVI e XVII.
- A orixinalidade do Barroco galego.
- Outros edificios barrocos: as igrexas, os mosteiros e os pazos.
- O Barroco compostelán.

2.4 Contidos, Competencias Básicas e Criterios para avalialas por unidade didáctica.

Tema 1 “O Islám e Al-Andalus”

Competencias básicas

Competencia social e cidadá:

- Garantir a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico:

- Recoñecer xeograficamente o lugar de orixe do Islam e os territorios polos que se expandiu con posterioridade. (Páx. 5, *Investiga*; Páx. 9, *Observa o mapa*; Páx 19, Act. 3)
- Identificar espazos nos que se desenvolve a vida cotiá dunha sociedade histórica. (Páx. 7, *Descobre*; Páx. 13, *Observa o debuxo*; Páx. 15, *Observa a cidade*).
- Localizar xeograficamente a conquista musulmana da Península e as divisións administrativas en Al-Andalus. (Páx. 11, *Observa o mapa*; Páx. 12 *O califato de Córdoba...* e *Os principais reinos...*)

Competencia cultural e artística:

- Apreciar o valor estético das fontes primarias e a información que nos permite coñecer as raíces culturais das sociedades. (Páx. 4, Act. 1, Páx. 8, Act. 1).
- Caracterizar unha obra de arte e os elementos que a compoñen relacionándoa co seu contexto cultural. (Páx. 7, *Descobre*; Páx. 13, *Observa o debuxo*; Páx. 17, Acts. 1 e 2)

Tratamento da información e competencia dixital

- Interpretar mapas, gráficos e fontes primarias. (Páx. 5, *Investiga*, Páx. 9, *Observa o mapa*; Páx. 10, *A derrota do...* e *Pactos de...*; Páx. 11, *Observa o mapa*; Páx 19 , Act. 3).
- Buscar información en Internet ou outras fontes de información para ampliar os contidos. (Páx. 4, *Zon@web*; Páx. 15, Act. 2)

Competencia en comunicación lingüística

- Elaborar textos de diversa tipoloxía co vocabulario axeitado. (Páx. 7, Act. 2; Páx. 11, Act. 4; Páx. 15, Acts. 1 a 4; Páx. 17, Acts. 1 e 2; Páx. 18, *Sintetiza*)

Competencia matemática

- Situar cronoloxicamente o proceso de expansión do Islam no mundo e na Península Ibérica. (Páx. 19, Act. 3)

Competencia para aprender a aprender

- Analizar, sintetizar e relacionar as principais ideas. (Páx. 5, Acts. 1 a 3; Páx. 7, Acts. 3 e 4; Páx. 9, Acts. 4 a 6; Páx. 13, Acts. 3 e 4; Páx. 15, Acts. 3 e 4; Páx. 17, Acts. 1 e 2, Páx. 18, Act. 1 e *Sintetiza*)

Autonomía e iniciativa persoal

- Realizar pequenas investigacións, reflexionar sobre unha cultura diferente á propia e argumentar os puntos de vista persoais. (Páx. 7, Acts. 1 e 2; Páx 18, Act. 2).

Obxectivos didácticos:

- Describir as principais características do Islam e a súa influencia na organización social das sociedades islámicas.
- Coñecer os lugares sagrados do Islam e as súas principais manifestacións culturais.
- Explicar o proceso de expansión do Islam no mundo e en Al-Andalus.

- Caracterizar a sociedade e as diferentes formas de goberno existentes en Al-Andalus ao longo dos séculos.
- Valorar a riqueza da cultura islámica en Al-Andalus e recoñecer a importancia da herdanza musulmana na nosa cultura e patrimonio.
- Coñecer os monumentos de época andalusí que se conservan no noso territorio.
- Resolver as cuestións formuladas a partir da información obtida en debuxos, mapas e textos históricos.

Criterios de avaliación:

- Verificar que definen algúns dos conceptos básicos da relixión islámica.
- Constatar que explican a influencia da relixión na organización social, económica e política da sociedade islámica.
- Observar se completan oracións con información sobre a expansión do Islam.
- Ver se identifican a veracidade ou falsidade de afirmacións sobre a conquista de Hispania e o período dos Emiratos.
- Comprobar que relacionan períodos históricos de Al-Andalus con sucesos e personaxes históricos.
- Asegurarse de que caracterizan a economía e a sociedade andalusí a partir da lectura dun texto.
- Ver si describen as características xerais máis relevantes da arte islámica

Tema 2 “A Europa Feudal”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Recoñecer os edificios e os espazos máis característicos nos que se desenvolveu a vida dos homes e mulleres da Idade Media.
- Identificar a extensión territorial do Imperio carolinxio e a procedencia dos pobos invasores con axuda dun mapa de Europa.
- Identificar o percorrido das cruzadas mediante o recoñecemento das cidades polas que transitaba.

Competencia cultural e artística

- Observar, valorar e analizar de maneira técnica a arquitectura, a pintura e a escultura románica.
- Explicar cerimoniais que conforman a cultura política da Idade Media.

Tratamento da información e competencia dixital

- Interpretar mapas, gráficos e fontes primarias.
- Obter información, seleccionar a máis axeitada e expoñela por escrito.

Competencia en comunicación lingüística

- Elaborar textos de diversa tipoloxía utilizando o vocabulario adecuado.

Competencia matemática

- Coñecer o desenvolvemento das cruzadas con axuda das referencias cronolóxicas da lenda dun mapa e percibir a escala na que está representado.

Competencia para aprender a aprender

- Analizar, sintetizar e relacionar as principais ideas.
- Buscar explicacións multicausais aos problemas formulados.

Autonomía e iniciativa persoal

- Planificar pequenas investigacións.
- Comparar os obxectivos previstos cos acadados e extraer conclusións.

Obxectivos didácticos:

- Identificar os factores que propiciaron a aparición e o desenvolvemento do feudalismo tras a morte de Carlomagno.
- Entender os pactos de fidelidade e vasalaxe dos distintos grupos sociais que integraban o sistema feudal.
- Explicar a composición dos estamentos da sociedade medieval.
- Comprender as funcións da monarquía feudal e da *Curia Rexia*.
- Coñecer os trazos distintivos do estamento nobiliario, a súa dedicación á guerra e o armamento que utilizaba.
- Describir como era un castelo medieval e como vivían os seus habitantes, facendo especial fincapé nas actividades que realizaba o señor do castelo.
- Saber como vivían os campesiños durante a Idade Media, e que tipo de relacións mantiñan cos señores feudais.
- Recoñecer a importancia da Igrexa e os mosteiros na Idade Media.
- Analizar a arquitectura, a pintura e a escultura románica

Criterios de avaliación:

- Ver se son quen de identificar os factores que propiciaron a aparición do feudalismo tras a morte de Carlomagno.
- Constatar que explican satisfactoriamente as funcións da monarquía feudal e da *Curia Rexia* durante a Idade Media.
- Confirmar que saben explicar en que consistían os pactos de fidelidade e de vasalaxe e que coñecen o ritual que acompañaba a cerimonia de armar a un cabaleiro.
- Observar se recoñecen a composición e as formas de vida dos distintos estamentos da sociedade medieval: nobres, eclesiásticos e campesiños.
- Coñecer as condicións de traballo dos campesiños da Idade Media; explicar o funcionamento dun feudo e o sistema de rotación dos cultivos.
- Comprobar que describen os edificios característicos da sociedade medieval: un castelo, unha vivenda campesiña, un mosteiro medieval e unha igrexa.
- Ver se explican a organización da Igrexa e a súa relevancia na vida política e social.
- Constatar que analizan obras da arquitectura, pintura e escultura románicas.

Tema 3 “A Cidade Medieval”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Perfeccionar o coñecemento da xeografía física de Europa a través do estudio de mapas históricos.
- Coñecer a distribución dos elementos máis significativos da cidade medieval.
- Recoñecer a xeografía política da Europa occidental na Idade Media e comparala coa actual.

Competencia cultural e artística

- Observar, valorar e analizar de maneira técnica a arquitectura, a pintura e a escultura gótica.

Tratamento da información e competencia dixital

- Comprender os datos ofrecidos en diversos soportes: mapas, táboas e gráficos.
- Buscar información, procesala e expoñer a que se considere máis relevante.

Competencia en comunicación lingüística

- Elaborar textos das diversas variantes do discurso utilizando o vocabulario preciso.
- Ler e comprender o significado de textos da Idade Media.

Competencia matemática

- Comparar os datos numéricos presentados nunha táboa que comprende unha evolución cronolóxica.
- Explicar a evolución dun valor representado nun gráfico.

Competencia para aprender a aprender

- Expor os principais contidos estudados.
- Desenvolver estratexias para organizar e memorizar a información.

Autonomía e iniciativa persoal

- Planificar pequenas investigacións.
- Idear unha conclusión persoal e expor unha xustificación.

Obxectivos didácticos:

- Coñecer as razóns da revitalización ou a orixe da cidade medieval.
- Recoñecer os grandes centros mercantís e as rutas comerciais da Idade Media.
- Coñecer a composición e o funcionamento dos gremios na cidade medieval.
- Entender a función do obradoiro medieval a partir da observación dunha casa-obradoiro dun mestre artesán.
- Identificar aos grupos sociais que habitaban a cidade medieval.
- Explicar o aumento do poder real co apoio da burguesía.
- Identificar os principais espazos da cidade medieval.
- Analizar as revoltas e os conflitos urbanos que tiñan lugar na cidade medieval.
- Describir tecnicamente unha catedral gótica indicando os seus elementos característicos.

- Comentar obras representativas da pintura gótica e recoñecer as características da escultura gótica.

Criterios de avaliación:

- Comprobar que saben explicar as orixes ou a revitalización da cidade medieval.
- Verificar que recoñecen o xurdimento da primeira gran ruta comercial mediterránea e dos principais centros mercantís europeos.
- Pescudar se saben analizar a organización e as funcións dos artesáns, os obradoiros e os gremios nas cidades da Idade Media.
- Confirmar que coñecen os diferentes grupos sociais que habitaban a cidade medieval: burguesía, clero urbano, artesáns, comerciantes, mendigos, etc.
- Ver se saben explicar as estratexias que seguiron os monarcas para afianzar o poder real.
- Constatar que explican as revoltas campesiñas e urbanas da Baixa Idade Media.
- Observar se analizan correctamente as obras representativas da arquitectura, a escultura e a pintura gótica.

Tema 4 “Formación e Expansión dos reinos peninsulares”.

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Recoñecer o espazo xeográfico e a organización territorial dos reinos cristiáns.
- Identificar os recursos materiais utilizados na Idade Media para mellorar a explotación económica dos campos.
- Detallar as localidades polas que transcorre o Camiño de Santiago.

Competencia cultural e artística

- Valorar positivamente a interrelación cultural entre as diversas culturas e relixións.
- Observar e analizar obras representativas do Románico.

Tratamento da información e competencia dixital

- Comprender os datos ofrecidos en soportes de diversa natureza: mapas, unha árbore xenealóxica e ilustracións.
- Obter información a través das tecnoloxías da comunicación.

Competencia en comunicación lingüística

- Redactar textos que cumpran as regras ortográficas e sexan claros.
- Ampliar o vocabulario mediante a definición dalgúns termos.

Competencia matemática

- Utilizar os números romanos como criterio de expresión dos séculos.

Competencia para aprender a aprender

- Sintetizar os principais contidos e establecer as relacións entre eles.
- Desenvolver estratexias para organizar e memorizar a información co fin de facilitar a súa asimilación e estudo.

Autonomía e iniciativa persoal

- Xustificar unha afirmación individualmente e de forma razoada.
- Planificar a busca de información.

Obxectivos didácticos:

- Identificar a evolución das fronteiras entre o mundo cristián e musulmán na Península Ibérica nos inicios do século X.
- Coñecer a creación e a evolución do primeiro reino independente aparecido dentro do dominio islámico: o reino de Asturias.
- Expor o desenvolvemento do reino de León e do reino de Castela.
- Recoñecer a función da Marca Hispánica.
- Coñecer a creación e a evolución do reino de Navarra, o condado de Aragón e os condados cataláns.
- Expor a ofensiva dos reinos cristiáns entre os séculos XI e XII e a reacción islámica coa entrada dos almorávides e almohades.
- Comprender o que eran as repoboacións, como se realizaron e evolucionaron.
- Coñecer a base da economía dos reinos cristiáns.
- Entender a importancia do Camiño de Santiago na Idade Media como un medio de intercambio cultural e económico.
- Analizar a arte románica da Península Ibérica.
- Recoñecer a achega cultural e artística que realizaron na Península diversas comunidades: cristiáns, xudeus e musulmáns.

Criterios de avaliación:

- Confirmar que entenden a evolución do reino de Asturias, o desenvolvemento do reino de León, as orixes do reino de Castela e a constitución da Marca Hispánica.
- Observar se saben explicar os trazos xerais da evolución de Navarra, Aragón e os condados cataláns.
- Ver se recoñecen as ofensivas dos reinos cristiáns entre os séculos XI e XII, así como a reacción dos monarcas islámicos.
- Verificar que coñecen as actividades económicas dos primeiros reinos cristiáns.
- Comprobar que coñecen como se produciu a repoboación e diferencian as repoboacións libres das municipais e as monásticas.
- Valorar se comprenden a importancia do Camiño de Santiago na Idade Media tanto na revitalización da economía como na penetración de ideas.
- Comprobar que identifican as comunidades que conviviron na Península.
- Ver se saben caracterizar a arte románica.

Tema 5 “Os grandes reinos peninsulares”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Identificar as rutas comerciais e a organización territorial da Península Ibérica.
- Localizar as cidades que conformaban a expansión comercial e política de Castela e a Coroa de Aragón no Atlántico e o Mediterráneo.

Competencia cultural e artística

- Valorar as obras artísticas como fonte de coñecemento histórico.
- Observar e describir de xeito técnico obras representativas do Gótico español.

Tratamento da información e competencia dixital

- Entender o contido expresado en mapas, eixes cronolóxicos e esquemas.
- Obter información en recursos alternativos ao libro e expor os resultados.

Competencia en comunicación lingüística

- Ler e comprender fontes primarias.
- Elaborar redaccións nas diversas modalidades do discurso expresándose coa terminoloxía estudada.

Competencia matemática

- Establecer unha cronoloxía dos acontecementos utilizando a linguaxe matemática.
- Comparar valores segundo un criterio cronolóxico e territorial.

Competencia para aprender a aprender

- Sintetizar as principais ideas e expoñelas por escrito.
- Obter información e organizala de xeito que se facilite a súa memorización

Autonomía e iniciativa persoal

- Idear a procura de información para resolver cuestións que requiren unha reflexión individual así como unha xustificación razoada.
- Realizar actividades individuais en que se revise o feito e se compare cos obxectivos formulados.

Obxectivos didácticos:

- Coñecer a evolución e a consolidación dos reinos hispánicos.
- Localizar nun mapa o desenvolvemento da Reconquista dos reinos de Castela, Portugal e a Coroa de Aragón no século XIII.
- Describir a forma en que se levou a cabo a repoboación dos territorios conquistados polos reinos cristiáns, e comparar o trato que se lle deu á poboación islamizada.
- Explicar a organización do poder e as institucións de goberno dos reinos de Castela, Navarra e a Coroa de Aragón.
- Analizar a produción agrícola, o comercio da Coroa de Castela e a súa expansión territorial polo Atlántico.
- Coñecer a expansión comercial da Coroa de Aragón polo Mediterráneo, así como as súas conquistas militares na zona.
- Analizar as consecuencias da crise económica, social e política que tivo lugar na Baixa Idade Media.
- Coñecer as principais características da arte gótica peninsular.

Criterios de avaliación:

- Pescudar se coñecen a consolidación dos reinos hispánicos.

- Verificar que localizan nun mapa as principais etapas da Reconquista nos séculos XII e XIII, e explican o distinto proceso de repoboación en Castela e Aragón.
- Ver se determinan satisfactoriamente as institucións de goberno dos reinos peninsulares e establecen as súas diferencias políticas.
- Constatar que explican adecuadamente o proceso de expansión política e económica da Coroa de Aragón e da Coroa de Castela.
- Avaliar se son quen de caracterizar a crise da Baixa Idade Media.
- Comprobar que recoñecen obras e artistas do Gótico na Península Ibérica.
- Descubrir se interpretan correctamente as fontes históricas traballadas, así como os debuxos, mapas, textos e eixes cronolóxicos do tema.

Tema 6 “Galicia na Idade Media”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Identificar as localidades e as comunidades actuais por onde transcorre o Camiño de Santiago.
- Explicar o desenvolvemento urbano en Galicia na Idade Media e identificar as localidades.

Competencia cultural e artística

- Identificar os elementos decorativos dos mosteiros galegos.
- Observar e analizar obras representativas do románico e gótico en Galicia.

Tratamento da información e competencia dixital

- Comprender os datos presentados en documentos cartográficos.
- Recuperar información, analízala e extraer conclusións.

Competencia en comunicación lingüística

- Redactar textos descritivos e explicativos servíndose do vocabulario axeitado.
- Perfeccionar a comprensión lectora de textos da Idade Media.

Competencia matemática

- Expresar a orde cronolóxica de acontecementos mediante o uso de números romanos para identificar os séculos.

Competencia para aprender a aprender

- Sintetizar as principais ideas expostas no tema e relacionalas entre si.
- Recolla, clasificación e análise da información obtida por diversos medios.

Autonomía e iniciativa persoal

- Planificar a realización dun traballo individual, comparar os obxectivos previstos cos alcanzados e tirar conclusións.

Obxectivos didácticos:

- Detallar a chegada dos musulmáns e as razóns da súa breve presenza en Galicia.
- Explicar a anexión de Galicia ao reino astur-leonés.

- Especificar o que é a arte mozárabe e recoñecer as súas principais manifestacións en Galicia.
- Desenvolver a evolución política de Galicia ao longo do século X e XI.
- Explicar en que consistiu a feudalización de Castela.
- Comprender a organización social da Galicia feudal.
- Detallar as actividades económicas desenvolvidas durante os séculos XII ao XIII.
- Coñecer o Camiño de Santiago, as razóns da peregrinación e a súa relevancia para o intercambio comercial e intelectual.
- Recoñecer a crise dos séculos XIV e XV.
- Identificar os conflitos sociais de Galicia a finais da Idade Media e expor as causas destes enfrontamentos.
- Expor os trazos da arte románica en Galicia.
- Describir as principais mostras de arte gótica en Galicia.

Criterios de avaliación:

- Asegurarse de que explican a chegada dos musulmáns aos territorios galegos.
- Ver se coñecen como se produciu a anexión de Galicia ao reino astur-leonés e as consecuencias que diso se derivaron.
- Verificar que identifican a evolución política de Galicia desde os séculos X ao XIII.
- Avaliar se explican correctamente en que consistiu a feudalización de Galicia e a relacionan cos grupos sociais da Idade Media.
- Comprobar que detallan as principais actividades económicas en Galicia nos séculos XII e XIII.
- Confirmar que valoran a contribución do Camiño de Santiago á economía e cultura de Galicia.
- Constatar que recoñecen os conflitos sociais do final da Idade Media en Galicia.
- Pescudar se analizan correctamente o Románico e mais o Gótico en Galicia.

Tema 7 “Renacemento e Reforma”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Percibir e localizar o espazo físico no que se difundiu a Reforma.
- Describir os edificios representativos do Renacemento.

Competencia cultural e artística

- Entender o cambio na mentalidade artística e cultural achegados polo Humanismo e o Renacemento.
- Observar e estudar as obras artísticas do Quattrocento e o Cinquecento.

Tratamento da información e competencia dixital

- Comprender os datos que se presentan en diversos formatos: mapas, táboas e pinturas.
- Buscar información en fontes alternativas ao libro, seleccionala e expoñela.

Competencia en comunicación lingüística

- Ler e comentar fragmentos de textos literarios.
- Definir algúns vocábulos específicos da materia para ampliar o vocabulario tanto no seu uso académico como habitual.

Competencia matemática

- Aplicar o recoñecemento de formas xeométricas para entender o principio da perspectiva utilizado na arte renacentista.

Competencia para aprender a aprender

- Recompilar e analizar información destacando os principais contidos estudiados co fin de facilitar o estudio.

Autonomía e iniciativa persoal

- Expoñer unha hipótese sobre o significado de obras artísticas e xustificala.
- Planificar a busca de información.

Obxectivos didácticos:

- Comprender as orixes, as principais características e a evolución do pensamento humanista.
- Explicar a importancia da invención da imprenta de Gutenberg na difusión do Humanismo así como a contribución das academias e as universidades.
- Entender as causas da reforma eclesiástica protestante.
- Expoñer os principios básicos nos que se fundamenta a Reforma luterana.
- Diferenciar os principais aspectos das diferentes doutrinas reformistas.
- Analizar a reacción da Igrexa católica e o proceso de Contrarreforma relixiosa.
- Recoñecer a concepción da arte renacentista.
- Comentar obras artísticas representativas do Quattrocento e o Cinquecento.
- Identificar obras significativas do Renacemento en Flandres, Alemaña e Francia.
- Aprender a utilizar con precisión o vocabulario introducido neste tema.

Criterios de avaliación:

- Pescudar se coñecen as características máis importantes do pensamento humanista.
- Comprobar que recoñecen as causas que desencadearon a Reforma eclesiástica protestante e a súa posterior difusión .
- Confirmar que coñecen as diferencias entre as doutrinas reformistas.
- Ver se analizan axeitadamente a reacción da Igrexa católica fronte á Reforma.
- Constatar que recoñecen a inspiración clásica da arte renacentista e que identifican a algúns dos seus máis destacados representantes.

- Verificar que recoñecen e analizan algunhas obras representativas do Quattrocento e do Cinquecento.
- Comprobar que identifican as obras renacentistas de Flandres, Alemaña e Francia.

Tema 8 “A Monarquía Autoritaria: Os Reis Católicos”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Entender a interacción entre as actividades humanas e o medio físico a través do comentario da importancia dos portos.
- Coñecer o ámbito xeográfico polo que se estendeu a monarquía dos Reis Católicos.

Competencia cultural e artística

- Establecer as peculiaridades do humanismo español.
- Observar e analizar obras artísticas do Renacemento representativas do patrimonio artístico e cultural español.

Tratamento da información e competencia dixital

- Obter datos e procesalos así como entender a información disposta nun organigrama.
- Acceder a recursos educativos a través de Internet.

Competencia en comunicación lingüística

- Redactar textos de diversa tipoloxía.
- Ler e comprender textos de diversa tipoloxía.

Competencia matemática

- Recoñecer a cronoloxía duns acontecementos con axuda das datas e relacionalos coa súa situación espacial.

Competencia para aprender a aprender

- Aplicar razoamentos de distintos tipos.
- Buscar explicacións complexas que comprendan máis dunha causa.

Autonomía e iniciativa persoal

- Analizar obras artísticas e xustificar de maneira razoada as respostas.
- Planificar a busca de información.

Obxectivos didácticos:

- Analizar as transformacións demográficas, económicas e sociais que tiveron lugar en Europa no século XV.
- Saber como se articulou a unificación política da Península Ibérica durante o reinado dos Reis Católicos.
- Recoñecer a expansión territorial e a política exterior dos Reis Católicos.
- Describir as institucións da Monarquía autoritaria en Castela e relacionalas co afianzamento do poder real.
- Explicar como se produciu a uniformidade relixiosa.
- Coñecer a organización económica e social durante o reinado dos Reis Católicos.
- Identificar os principais humanistas españois e valorar a súa contribución á cultura española.

- Diferenciar os estilos arquitectónicos da arquitectura do Renacemento español.
- Utilizar correctamente o vocabulario específico para este período histórico.
- Interpretar criticamente a información contida en textos e mapas históricos.

Criterios de avaliación:

- Pescudar se coñecen as transformacións demográficas, económicas e sociais que tiveron lugar en Europa durante o século XV.
- Verificar que saben explicar como se articulou a unificación política da Península Ibérica durante o reinado dos Reis Católicos.
- Ver se coñecen como se organizou a monarquía autoritaria dos Reis Católicos.
- Pescudar se explican as bases da economía de Castela e a Coroa de Aragón.
- Constatar que diferencian os grupos sociais en época dos Reis Católicos.
- Comprobar que identifican e analizan correctamente as obras representativas do Renacemento español.

Tema 9 “Os Grandes Descubrimentos Xeográficos”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Identificar as rutas que percorreron as diversas expedicións dos séculos XV e XVI e reflexionar sobre os coñecementos xeográficos nesta época.
- Localizar con axuda dun atlas os estados actuais nos que se desenvolveron as civilizacións precolombianas.

Competencia cultural e artística

- Describir mostras artísticas da civilización precolombiana.

Tratamento da información e competencia dixital

- Obter información coa consulta en fontes alternativas ao libro, utilizando se é o caso as novas tecnoloxías, e seleccionar a máis pertinente.
- Analizar a información presentada en atlas históricos comprendendo os códigos establecidos na lenda.

Competencia en comunicación lingüística

- Ler, comprender e expoñer de maneira clara e ordenada as principais ideas dun texto coetáneo aos grandes descubrimentos.
- Redactar textos explicativos e descritivos utilizando o vocabulario específico.

Competencia matemática

- Comprender a evolución temporal dos acontecementos estudados mediante a sinalización das referencias cronolóxicas.

Competencia para aprender a aprender

- Sintetizar os principais contidos e relacionalos entre si.
- Exercitar a busca de información como un recurso necesario para ampliar os coñecementos adquiridos.

Autonomía e iniciativa persoal

- Tomar decisións entre diversas alternativas tras unha reflexión razoada.
- Planificar a busca de información sopesando o recurso máis conveniente segundo a natureza da investigación.

Obxectivos didácticos:

- Expoñer os obxectivos das grandes viaxes.
- Identificar as expedicións portuguesas.
- Recoñecer os descubrimentos científicos e técnicos que permitiron as grandes expedicións.
- Explicar como se produciu o descubrimento do continente americano.
- Detallar os erros sobre os que se asentou o proxecto de Colón.
- Coñecer a traxectoria da primeira volta ao mundo, data-la e identificar aos seus protagonistas.
- Identificar e localizar nun mapa as civilizacións precolombianas.
- Entender as grandes expedicións do Imperio americano e relacionalas cos principais conquistadores.
- Especificar as institucións nas que se organizou o Imperio americano.
- Detallar o modo en que se explotaron os recursos da América española.
- Coñecer as principais características da sociedade colonial.
- Analizar criticamente a información contida en textos e mapas históricos.

Criterios de avaliación:

- Constatar que expoñen os obxectivos das grandes viaxes marítimas.
- Verificar que explican correctamente como se produciu o descubrimento do novo continente.
- Ver se recoñecen o traxecto da primeira volta ao mundo.
- Constatar que identifican as principais civilizacións precolombianas e as sitúan no seu ámbito xeográfico.
- Pescudar se desenvolven como se produciu a conquista de México e Perú.
- Comprobar que comprenden a organización institucional do Imperio americano.
- Confirmar que coñecen como se explotaba a man de obra indíxena e identifican os recursos que se extraían da América española.
- Ver se identifican os grupos que constituían a sociedade colonial.

Tema 10 “O Imperio dos Austria”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Recoñecer a extensión territorial europea do Imperio de Carlos V.
- Identificar os cambios no mapa europeo tras a Paz de Westfalia.

Competencia cultural e artística

- Recoñecer e apreciar as manifestacións artísticas e culturais que se celebraban na época dos Austria.
- Comentar obras pictóricas representativas da historia da arte española e universal.

Tratamento da información e competencia dixital

- Obter e comprender os contidos presentados en diversos formatos e seleccionar os que se consideren máis interesantes.
- Coñecer o significado de información presentada en mapas, gráficos, esquemas, debuxos e táboas.

Competencia en comunicación lingüística

- Entender o significado dunha serie de textos de diversa tipoloxía.
- Redactar textos explicativos e descritivos co vocabulario estudado.

Competencia matemática

- Comparar cantidades expresadas en números absolutos e porcentaxes.

Competencia para aprender a aprender

- Elaborar resumos cos contidos máis relevantes do tema.
- Obter información e organizala de maneira que se facilite a súa memorización.

Autonomía e iniciativa persoal

- Desenvolver iniciativas de planificación na busca de información.
- Realizar actividades individuais que requiren analizar, actuar e revisar o feito.

Obxectivos didácticos:

- Expoñer os conflitos internos e externos do reinado de Carlos V.
- Identificar os territorios que conformaban o Imperio europeo de Carlos V.
- Coñecer os órganos de goberno e as institucións da monarquía dos Austria.
- Especificar as razóns que explican a política interior e exterior de Filipe II.
- Recoñecer as principais actividades económicas desenvolvidas no século XVI.
- Diferenciar os grupos da sociedade hispánica do século XVI.
- Entender como era a vida cotiá na época dos Austria.
- Explicar en que consistía o goberno dos validos.
- Comprender as razóns tanto exteriores como interiores que explican a fin da hexemonía de España en Europa.
- Detallar as razóns que explican a crise social e económica do século XVII.

Criterios de avaliación:

- Pescudar se coñecen a extensión do Imperio europeo de Carlos V e especifican os conflitos internos e exteriores aos que fixo fronte.
- Verificar que especifican o sistema de goberno establecido por Filipe II.
- Ver se recoñecen as repercusións da chegada de ouro e prata americanos e as actividades económicas na España do século XVI.
- Constatar que identifican os grupos da sociedade hispánica no século XVI.

- Avaliar se explican as causas do declive do Imperio dos Austria acontecido no século XVII.
- Comprobar que comprenden as razóns da crise social e económica do século XVII.
- Confirmar que se expresan utilizando de maneira axeitada o vocabulario específico.

Tema 11 “O Século do Barroco”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántease a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Recoñecer os cambios no mapa político europeo no século XVII.
- Identificar a relación comercial dos principais centros comerciais e industriais europeos co resto do mundo.

Competencia cultural e artística

- Coñecer as principais características estéticas da arte barroca e as peculiaridades nacionais que presenta.
- Observar e analizar obras representativas do Barroco.

Tratamento da información e competencia dixital

- Interpretar información ofrecida en mapas, debuxos e esquemas.
- Analizar formalmente a información dunha obra artística.

Competencia en comunicación lingüística

- Elaborar descrições utilizando a terminoloxía exposta na explicación.
- Comprender textos do século XVII que incorporan o vocabulario político da época.

Competencia matemática

- Observar e comentar a representación gráfica de diversos valores expostos nun eixe cronolóxico.

Competencia para aprender a aprender

- Sintetizar as principais ideas expostas no tema e relacionalas entre si co fin de alcanzar unha comprensión global dos contidos traballados.
- Recolla, clasificación e análise da información obtida por diversos medios.

Autonomía e iniciativa persoal

- Extraer conclusións a través da observación directa dos obxectos de estudio.
- Expresar a opinión persoal sobre unha obra artística apreciando o seu valor estético.

Obxectivos didácticos:

- Analizar a evolución demográfica europea ao longo do século XVII.
- Explicar as características da economía e a sociedade do século XVII.
- Identificar os aspectos máis significativos da Europa do absolutismo.
- Comprender os principios da monarquía absoluta e como se organiza o poder.
- Coñecer os novos valores estéticos introducidos polo Barroco.
- Explicar o contexto político e relixioso en que se inscribe o Barroco.
- Analizar o Pazo de Versalles.

- Especificar as características da escultura e a arquitectura barrocas.
- Describir os elementos comúns da pintura barroca e as singularidades da escola italiana e as variantes flamenga e holandesa.
- Expor as características da arquitectura e a escultura do Barroco español.
- Identificar os pintores máis representativos do Século de Ouro da pintura española con especial atención á obra de Diego Velázquez.
- Recoñecer a importancia da revolución científica e a filosofía do século XVII.

Criterios de avaliación:

- Pescudar se explican as características da economía e a sociedade do século XVII.
- Ver se recoñecen os cambios políticos e relixiosos que se produciron no século XVII.
- Verificar que coñecen as bases sobre as que se asentaba a monarquía absoluta e identifican a organización do goberno absoluto.
- Avaliar se enumeran os novos valores estéticos do Barroco.
- Comprobar que coñecen as características xerais da escultura e a arquitectura barrocas, e se identifican os seus artistas máis importantes.
- Confirmar que recoñecen os aspectos máis destacados da pintura barroca e as súas variantes italiana, flamenga e holandesa.
- Constatar que caracterizan a arquitectura e a escultura barroca española.
- Pescudar se analizan correctamente pinturas de Diego de Velázquez.

Tema 12 “Galicia na Idade Moderna”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Recoñecer sobre un mapa a distribución administrativa do espacio galego durante a Idade Moderna.
- Perfeccionar o coñecemento da paisaxe urbana de Galicia a través do estudio de edificios significativos do Barroco.

Competencia cultural e artística

- Recoñecer as características específicas do Barroco en Galicia.
- Identificar artistas así como observar e describir de xeito técnico as obras máis salientadas do Barroco en Galicia.

Tratamento da información e competencia dixital

- Recompilar información e organizala nun esquema de xeito que quede clasificada e se facilite a súa rápida consulta.
- Buscar información en fontes alternativas ao libro, procesala e expor os resultados obtidos.

Competencia en comunicación lingüística

- Comprender textos de diversa natureza destacando as súas principais ideas.
- Elaborar textos de diversa tipoloxía respectando as normas ortográficas e facendo uso do vocabulario específico estudado no tema.

Competencia matemática

- Estudiar a evolución dun valor entre dúas datas para chegar a conclusións cuantitativas aplicadas ás ciencias sociais.

Competencia para aprender a aprender

- Recuperar a información, clasificala nun esquema para facilitar a súa análise indicando as relacións entre os contidos estudados.
- Sintetizar os contidos máis relevantes para facilitar a súa asimilación.

Autonomía e iniciativa persoal

- Analizar os contidos e revisar as respostas individuais.
- Razoar de xeito convincente un argumento.

Obxectivos didácticos:

- Expor os conflitos acontecidos en Galicia durante os séculos XIV e XV, e mais as razóns destes enfrontamentos.
- Destacar as vantaxes que para Galicia supuxo a unión de España e Portugal.
- Coñecer as repercusións que para Galicia significou a guerra con Portugal.
- Identificar as institucións de goberno creadas polos Reis Católicos para gobernar Galicia e especificar as funcións de cada unha delas.
- Explicar o sistema de voto nas Cortes.
- Coñecer as provincias en que foi dividida Galicia nos comezos da Idade Moderna.
- Detectar o declive demográfico de Galicia no século XVI, a súa incidencia por cidades e expor as causas que explican esta crise.
- Detallar as principais actividades comerciais e industriais que se desenvolven en Galicia durante os séculos XVI e XVII.
- Valorar a achega á agricultura da introducción do millo e da pataca.
- Identificar a estrutura social de Galicia nos séculos XVI e XVII, e razoar as diferencias entre os privilexiados e mais o resto da sociedade.
- Especificar as peculiaridades do Barroco en Galicia.
- Enumerar e analizar obras barrocas de Galicia e, sobre todo, de Compostela.

Criterios de avaliación:

- Confirmar que coñecen as repercusións para Galicia da guerra entre España e Portugal (1640-1668).
- Valorar se identifican as institucións creadas polos Reis Católicos para levar a cabo a súa política centralizadora e a función da Xunta na Idade Moderna.
- Pescudar se explican as razóns do descenso demográfico do século XVI en Galicia.
- Constatar que especifican a estrutura social de Galicia na Idade Moderna.
- Observar se expoñen correctamente as peculiaridades do Barroco galego.
- Comprobar que identifican obras representativas do Barroco en Galicia.

- Ver se clasifican os principais artistas do Barroco compostelán segundo a xeración á que corresponden.

Tema 13 “Os habitantes do Planeta”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Percibir o espazo mundial a través da observación do mapa do mundo e diferenciar os países segundo as súas características demográficas.
- Relacionar as actividades económicas coas condicións do medio.

Competencia cultural e artística

- Estimar a riqueza e diversidade cultural achegada polos inmigrantes nas sociedades de acollida.

Tratamento da información e competencia dixital

- Analizar datos presentados en diversos formatos: mapas, táboas, gráficos e pirámides de poboación.
- Obter información, seleccionala e expoñela.

Competencia en comunicación lingüística

- Definir conceptos específicos dos factores demográficos.
- Redactar textos de diversa tipoloxía utilizando o vocabulario axeitado.

Competencia matemática

- Coñecer o modo de calcular os factores demográficos e comparar valores expresados tanto en porcentaxes como en números absolutos.
- Interpretar a representación gráfica de valores expresados en porcentaxes.

Competencia para aprender a aprender

- Sintetizar e relacionar os principais contidos estudados.
- Buscar información e organizala para facilitar o seu estudio e memorización.

Autonomía e iniciativa persoal

- Idear a xustificación razoada a unha aseveración.
- Realizar un debate cos compañeiros.

Obxectivos didácticos:

- Coñecer os distintos factores que condicionan a distribución da poboación na superficie da Terra.
- Definir o concepto de *densidade de poboación*.
- Detallar a evolución da poboación mundial.
- Recoñecer as causas da desigual dinámica da poboación nos países ricos e nos países pobres.
- Entender os conceptos de *taxa de natalidade*, *taxa de fecundidade* e *taxa de mortalidade* e saber como se calculan.
- Analizar as consecuencias que xeran os movementos migratorios nos territorios cun saldo migratorio negativo ou positivo.
- Identificar os principais fluxos migratorios a escala planetaria.
- Interpretar unha pirámide de poboación.
- Saber como se reparte a poboación mundial segundo a actividade económica.

- Participar en discusións e debates cunha actitude constructiva, crítica e tolerante.

Criterios de avaliación:

- Pescudar se coñecen os factores da distribución da poboación no mundo.
- Verificar que diferencian a evolución da poboación nos países ricos e pobres.
- Ver se son quen de interpretar unha pirámide de poboación.
- Constatar que utilizan correctamente os factores demográficos ao referirse á dinámica da poboación mundial.
- Pescudar se identifican os fluxos migratorios na actualidade.
- Comprobar que recoñecen as características da poboación e o traballo en relación co grao de desenvolvemento dun país.
- Confirmar que comprenden o problema do paro

Tema 14 “A Poboación de España e de Galicia”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Identificar a distribución demográfica na xeografía española e galega.
- Recoñecer os focos de emisión e recepción dos movementos migratorios tanto interiores como exteriores.

Competencia cultural e artística

- Estimar a achega do fenómeno migratorio á diversidade cultural da sociedade española e galega.

Tratamento da información e competencia dixital

- Interpretar información ofrecida en diversos formatos: gráficos, mapas e pirámides de poboación.
- Obter información a través da consulta das tecnoloxías da información.

Competencia en comunicación lingüística

- Definir o significado de determinados conceptos demográficos.
- Elaborar textos de diversa tipoloxía expresándose coa terminoloxía propia do estudio demográfico.

Competencia matemática

- Tirar conclusións cuantitativas do estudio dunha representación gráfica que mostra a evolución dun valor durante un período de tempo determinado.
- Comparar cantidades expresadas en porcentaxes.

Competencia para aprender a aprender

- Sintetizar e relacionar os conceptos estudados.
- Recuperar os datos ofrecidos na explicación e organizalos co fin de facilitar a súa comprensión e asimilación.

Autonomía e iniciativa persoal

- Expresar e defender de maneira razoada a opinión sobre contidos estudados.
- Realizar clasificacións nas que se exerciten a toma de decisións para seleccionar entre diversas alternativas dunha maneira xustificada.

Obxectivos didácticos:

- Localizar a distribución da poboación española e galega no territorio.
- Definir as características da poboación española: os índices de natalidade e fecundidade, a esperanza de vida e a taxa de mortalidade.
- Analizar a procedencia da poboación inmigrante de Galicia e de España.
- Valorar a achega económica e cultural da inmigración.
- Diferenciar o poboamento rural e o poboamento urbano en España.
- Clasificar a poboación activa en España por sectores económicos.
- Valorar a incorporación da muller ao mundo laboral en España.
- Explicar as causas da emigración no pasado e identificar os lugares de destino.
- Expor a evolución demográfica galega no século XX.
- Valorar a achega das minorías étnicas de Galicia.

Criterios de avaliación:

- Pescudar se establecen as características do modelo de transición demográfica en España e indican a cronoloxía desta evolución.
- Verificar que recoñecen as características da poboación española.
- Ver se identifican a distribución demográfica tanto en España como en Galicia.
- Comprobar que saben elaborar e interpretar adecuadamente unha pirámide de poboación e que identifican as características da poboación dunha sociedade a través do modelo de pirámide correspondente.
- Constatar que coñecen as diferencias entre o poboamento rural e urbano en España.
- Avaliar se saben a distribución da poboación activa de España por sectores económicos e comentan a evolución do paro.
- Comprobar que coñecen a emigración histórica dos españois e lles prestan especial atención á dos galegos.
- Asegurarse de que distinguen os grupos de inmigrantes que encontramos en España e Galicia en función da súa orixe e composición.

Tema 15 “A Cidade e o Urbano”**Competencias básicas:****Competencia social e cidadá:**

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Diferenciar a morfoloxía urbana e relacionala coas actividades económicas.
- Establecer a xerarquía de cidades do mundo, España e Galicia.

Competencia cultural e artística

- Apreciar a función cultural dos centros urbanos.

Tratamento da información e competencia dixital

- Coñecer os diferentes tipos de planos urbanos que representan a morfoloxía urbana.

- Comprender o significado de mapas mediante a aplicación dunha diversidade de códigos sinalados na lenda.

Competencia en comunicación lingüística

- Definir vocábulos e expresións propias do urbanismo.
- Comprender as explicacións e elaborar redaccións utilizando a terminoloxía propia da materia.

Competencia matemática

- Realizar cálculos e deducir conclusións sobre eles.
- Comparar valores expresados en números enteiros e porcentaxes.

Competencia para aprender a aprender

- Sintetizar os contidos traballados.
- Predicir efectos dos fenómenos sociais.

Autonomía e iniciativa persoal

- Reflexión e xustificar determinadas aseveracións.
- Indagar sobre o contorno inmediato.

Obxectivos didácticos:

- Coñecer os factores que definen a cidade.
- Establecer as distintas funcións urbanas.
- Recoñecer a utilidade do plano urbano para caracterizar as diversas morfoloxías urbanas.
- Diferenciar as etapas do crecemento urbano ao longo do tempo.
- Comprender as características das grandes cidades do mundo.
- Establecer os catro niveis básicos da xerarquía urbana.
- Entender a cidade como un ecosistema humano.
- Expor a estrutura do sistema urbano español.
- Especificar as particularidades das cidades de Galicia.

Criterios de avaliación:

- Pescudar se explican correctamente as diversas funcións que poden desempeñar as cidades.
- Verificar que diferencian o caso antigo, os ensanches e os barrios periféricos segundo o plano urbano.
- Ver se caracterizan cada unha das etapas do proceso de urbanización .
- Verificar que coñecen as características das grandes cidades do mundo.
- Constatar que clasifican diversas cidades na xerarquía que lles corresponde.
- Comprobar que establecen a xerarquía das cidades españolas.
- Ver se localizan nun mapa os eixes do sistema urbano español.
- Avaliar se explican correctamente as características das cidades galegas.

Tema 16 “As Sociedades Humanas”

Competencias básicas:

Competencia social e cidadá:

- Garántese a través de todos os contidos que se desenvolven ao longo do tema.

Coñecemento e interacción co mundo físico

- Percibir mediante a observación de mapas a xeografía política europea en relación con indicadores económicos, sociais e culturais.

Competencia cultural e artística

- Enumerar os elementos constitutivos da cultura.
- Respetar e valorar a heteroxeneidade cultural mediante a identificación dos trazos culturais de diversas comunidades.

Tratamento da información e competencia dixital

- Comprender o contido de datos expresados en mapas e táboas.
- Obter información, procesala e expor os resultados.

Competencia en comunicación lingüística

- Definir termos referentes ás sociedades humanas.
- Exercitar a comprensión lectora e elaborar textos de diversa tipoloxía.

Competencia matemática

- Comparar valores expresados en índices.
- Comparar valores expresados en números absolutos e porcentaxes

Competencia para aprender a aprender

- Recoller e clasificar a información.
- Reflexionar sobre os contidos estudados e propor diversas solucións a problemas formulados.

Autonomía e iniciativa persoal

- Determinar os aspectos que se consideren positivos ou negativos acerca dunha realidade estudada.
- Expresar unha opinión, xustificala de maneira convincente con argumentos propios e comparala coa dos compañeiros.

Obxectivos didácticos:

- Entender as variables que organizan unha sociedade e valorar a diversidade social rexeitando a discriminación racial, sexual, relixiosa, económica etc.
- Diferenciar as sociedades tradicionais, modernas e posmodernas.
- Recoñecer as políticas sociais de Europa que permiten unha sociedade do benestar.
- Valorar o Estado de dereito, a democracia, o pluralismo político, o respecto e a tolerancia para a diversidade co fin de fomentar a convivencia.
- Entender o que é o Índice de Benestar Social e recoñecer as variables que se teñen en conta para a súa elaboración.
- Enumerar os factores que explican o alto nivel de benestar social español.
- Explicar os cambios máis significativos ocorridos na sociedade española e na estrutura familiar e laboral.
- Entender os cambios culturais e as dificultades de integración da inmigración.
- Definir a cultura e especificar os factores que contribuíron á cultura de masas.

Criterios de avaliación:

- Pescudar se explican as principais variables que interveñen na organización social e valoran a diversidade rexeitando calquera tipo de discriminación.
- Verificar que diferencian as características propias dos tres tipos de sociedades na evolución histórica da sociedade.
- Avaliar se recoñecen as políticas da sociedade do benestar que permiten a igualdade e a convivencia en Europa respectando a diversidade.
- Verificar que explican o nivel de benestar social de Galicia, o razoan e relacionan cos indicativos do Índice de Benestar Social.
- Constatar que detectan os factores do alto nivel de benestar social español.
- Comprobar que explican os cambios máis significativos da sociedade española desde a metade do século XX ata a actualidade.
- Ver se respectan a diversidade cultural e enumeran os factores que definen a cultura.

2.5 Criterios globais de avaliación.

Na avaliación o alumnado deberá amosar:

- 1) Si selecciona, comprende e asimila conceptos e procesos propios das materias de Xeografía e Historia, e si os utilizan de xeito coherente e adecuado.
- 2) Si aplica as técnicas e métodos de traballo axeitados para estudar materiais propios das nosas disciplinas, como documentos, restos históricos, edificios (pazos, igrexas, mosteiros, etc..), fotografías, diapositivas, mapas topográficos e temáticos, ou a propia paisaxe do entorno, coa finalidade de obter información, interpretala e avaliala.
- 3) Si expresa correctamente e de forma precisa as ideas e conceptos obtidos no proceso de aprendizaxe, utilizando a terminoloxía axeitada.
- 4) Si manifesta capacidade (creatividade) para relacionar, sintetizar, seleccionar e reelaborar a información e comprender problemas e procesos de forma estrutural.

A avaliación realizarase a dous niveis: traballo individual e traballo de grupo.

Na avaliación do traballo individual teranse en conta aspectos como a capacidade de descrición, de relación e de análise dos problemas históricos - sociais, económicos, políticos, etc.-, a comprensión e expresión dos mesmos tanto de forma oral como escrita, os conceptos e expresións específicos da historia e o desenvolvemento de actitudes de cara á materia. En Xeografía se procederá de forma similar valorando estas mesmas capacidades pero referidas agora a elementos e procesos da xeografía, comprensión e expresión dos mesmos tanto de forma oral como escrita, conceptos específicos das disciplinas xeográficas e actitudes positivas cara á materia.

Na avaliación do traballo en grupo se valorará tanto o funcionamento do pequeno grupo como os aportes individuais de cada alumno e alumna no mesmo, como a participación e o rigor nos debates e nas postas en común.

E ademais teranse tamén en conta como criterios de avaliación os mencionados no epígrafe correspondente do Decreto 133/2007.

2.6 Contidos mínimos esixibles.

Tema 1 “O Islám e Al-Andalus”

As orixes do Islam.

- Nacemento e expansión do Islam.
- A relixión de Mahoma e as sociedades islámicas.
- A conquista musulmana da Península: Al-Andalus.
- O califato de Córdoba e os reinos de taifas.
- As actividades económicas e a organización social en Al-Andalus.
- A cultura e a arte islámicas en Al-Andalus.

–

Tema 2 “A Europa Feudal”

- A fragmentación do Imperio Carolinxio. As orixes do feudalismo.
- A sociedade feudal: nobres, campesiños e cregos.
- A economía feudal.
- As cruzadas.
- Os mosteiros medievais.
- A arte románica: arquitectura, pintura e escultura.

Tema 3 “A Cidade Medieval”

- A recuperación da vida urbana: as cidades medievais.
- A evolución demográfica na Idade Media.
- As innovacións agrarias desde o século XI.
- A artesanía e os gremios.
- O comercio: feiras, mercados e as grandes rutas comerciais.
- Os grandes centros mercantís europeos da Idade Media.
- A sociedade urbana.
- As Cortes e os Parlamentos.
- A crise da Baixa Idade Media (séculos XIV e XV).
- A arte gótica: arquitectura, escultura e pintura.

Tema 4 “Formación e Expansión dos reinos peninsulares”.

- A orixe dos reinos cantábricos: Asturias, León e Castela.
- Os primeiros condados e os reinos pirenaicos: Navarra, Aragón e Cataluña.
- Expansión territorial e repoboación nos séculos XI a XIII.
- O Camiño de Santiago.
- A interacción cultural entre cristiáns, musulmáns e xudeus.
- O Románico na Península Ibérica.

Tema 5 “Os grandes reinos peninsulares”

- A consolidación dos reinos hispánicos.
- As institucións: Monarquía, Cortes e Municipios.

- A economía de Castela: a gandería, comercio da lã e Honrado Concello da Mesta. O poder da nobreza no reino de Castela.
- A economía e as rutas comerciais da Coroa de Aragón. As conquistas militares. Sociedade da Coroa de Aragón.
- A crise económica e social durante a Baixa Idade Media.
- Os enfrontamentos nobiliarios na Coroa de Castela.
- Os conflitos sociais na Coroa de Aragón.
- O Gótico na Península Ibérica: arquitectura, escultura e pintura.

Tema 6 “Galicia na Idade Media”

- A integración no reino astur-leonés.
- A independencia e posterior integración en León.
- A feudalización de Galicia. Señores e campesiños.
- Os mosteiros galegos.
- As actividades económicas.
- Os conflitos sociais en Galicia ao final da Idade Media.
- As artes románica e gótica en Galicia.

Tema 7 “Renacemento e Reforma”

- O Humanismo. A imprenta de Gutenberg e a súa contribución á difusión do Humanismo.
- A Reforma relixiosa e a súa difusión.
- A Inquisición en España e a loita contra o protestantismo.
- O Concilio de Trento e a Contrarreforma.
- A arte do Renacemento: Quattrocento e Cinquecento. O Renacemento en Flandres, Alemaña e Francia.

Tema 8 “A Monarquía Autoritaria: Os Reis Católicos”

- A Europa do século XV: crecemento demográfico e económico, ascenso da burguesía e fortalecemento da monarquía.
- A unión de Castela e Aragón coa monarquía dos Reis Católicos. A expansión territorial baixo os Reis Católicos.
- A política exterior dos Reis Católicos.
- A organización da nova monarquía. As institucións de goberno.
- Economía e sociedade.
- O Humanismo español.
- A arte do Renacemento español: arquitectura plateresca, clasicista e herreriana; escultura e pintura.

Tema 9 “Os Grandes Descubrimentos Xeográficos”

- Os obxectivos das grandes viaxes.
- As expedicións portuguesas.
- Os progresos da navegación.
- O proxecto de Colón.

- As catro viaxes colombianos.
- A repartición entre España e Portugal: o Tratado de Tordesillas.
- Conquista e organización dos territorios conquistados: o Imperio.
- O comercio americano.

Tema 10 “O Imperio dos Austria”

- A herdanza imperial de Carlos I.
- A revolta das Comunidades e as Xermanías.
- Os conflitos exteriores durante o reinado de Carlos I.
- O goberno de Filipe II.
- A política exterior de Filipe II.
- A economía no século XVI.
- A demografía no século XVI.
- A sociedade no século XVI.
- Filipe III: o goberno dos validos.
- Filipe IV: a fin da hexemonía en Europa.
- Carlos II: o solpor da Monarquía dos Austria.
- A crise demográfica e económica do século XVII.
- Os problemas sociais do século XVII.

Tema 11 “O Século do Barroco”

- A economía de Europa no século XVII: o comercio internacional, as manufacturas estatais e o sistema económico do mercantilismo.
- Os cambios políticos e relixiosos da Europa do absolutismo.
- O mapa político de Europa tras a Paz de Westfalia.
- As características da monarquía absoluta: Luís XIV como paradigma de monarca absoluto.
- A arquitectura, a escultura e a pintura barroca. O Barroco español.

Tema 12 “Galicia na Idade Moderna”

- As institucións de goberno da Monarquía Hispánica en Galicia durante os séculos XVI e XVII. A Xunta e a Real Audiencia de Galicia. O voto galego nas Cortes.
- A orixinalidade do Barroco galego. Igrexas, Mosteiros e Pazos.

Tema 13 “Os habitantes do Planeta”

- A distribución da poboación: as densidades.
- A evolución da poboación.
- Taxas de Natalidade e Mortalidade. Crecemento natural ou vexetativo.
- As migracións na actualidade. O saldo migratorio.
- As pirámides de poboación.
- A poboación activa e non activa. Os sectores productivos e a desigualdade entre os países.

Tema 14 “A Poboación de España e de Galicia”

- O modelo de transición demográfico español e galego.
- A esperanza de vida da poboación española e galega.
- Taxas de Natalidade, Fecundidade e Mortalidade en España: Crecemento natural ou vexetativo de España.
- Distribución da poboación en España e Galicia.
- O poboamento rural e urbano en España e Galicia.
- A emigración española e galega desde a segunda metade do século XIX.
- A inmigración actual en España e Galicia.

Tema 15 “A Cidade e o Urbano”

- O concepto de cidade.
- As funcións urbanas.
- A morfoloxía urbana: casco antigo, ensanches e barrios periféricos.
- A cidade preindustrial, a cidade industrial e a cidade postindustrial.
- As características das grandes cidades no mundo actual.
- A xerarquía urbana: metrópoles globais, metrópoles mundiais, metrópoles nacionais e centros rexionais e comarcais.
- A xerarquía das cidades españolas: metrópoles nacionais, rexionais, subrexionais e capitais comarcais. Os eixes do sistema urbano español.
- As cidades de Galicia.

Tema 16 “As Sociedades Humanas”

- A evolución das sociedades humanas: sociedades tradicionais e modernas. A sociedade europea.
- O Índice do Desenvolvemento Humano dos países europeos.
- Valoración da diversidade lingüística en Europa.
- A esperanza de vida nos países da Unión Europea.
- A sociedade española e a galega.
- O nivel de benestar social en Galicia e no resto de comunidades autónomas.
- A inmigración mundial.

2.7 Criterios de cualificación.

Os criterios de cualificación que se están a aplicar polos profesores deste Departamento na materia de Ciencias Sociais Xeografía e Historia de 2º de ESO son os seguintes:

- 1 Os contidos conceptuais e o rigor na expresión conceptual se avalían mediante exames convencionais, e computan un 70% nas notas das tres avaliacións e da nota final.
- 2 Os contidos procedimentais se avalían mediante traballos complementarios, o coidado do caderno e a realización do traballo diario na aula, e computan un 15% nas notas das tres avaliacións e da nota final.
- 3 Os contidos actitudinais se avalían mediante debates, intervencións dos alumnos nas tarefas de clase, etc. no día a día na aula, e computan un 15% nas notas das tres avaliacións e na nota final.

2.8 Procedementos e instrumentos de avaliación

As actividades, procedementos ou instrumentos de avaliación, dentro desta planificación serán:

1.8.1 Observación na aula: nos permitirá comprobar o ritmo de adquisición de contidos conceptuais, de técnicas e metodoloxía de indagación, e de actitudes do alumnado, como o interese pola materia ou actitudes sociais relevantes como a convivencia, tolerancia, solidariedade, etc.

1.8.2 Traballos de clase individuais e de grupo.

1.8.3 As probas: controles e exames. Ateranse sempre a contidos desenvolvidos na clase mediante explicación do profesor ou exposición de traballos e debates protagonizados polos alumnos. Orientaranse os exames non como unha repetición de conceptos ou ideas expostas previamente na aula, senón cara a unha demostración de comprensión dos contidos, das capacidades de interrelación multicausal, de capacidades de sínteses, capacidades de expresións, razoamento con exemplificacións que concreten eses coñecementos, etc.

1.8.4 As probas serán fundamentalmente escritas, pero poderán realizarse tamén algunhas de tipo oral. En cada avaliación faránse probas parciais que servirán para facer a media da avaliación. Non se farán medias con notas inferiores a 3'5. Haberá unha recuperación por avaliación, que poderá facerse antes ou despois da mesma, en función da marcha do curso. Dentro de cada bloque de contidos poderá facerse unha proba de conxunto a modo de repaso e para cumprir os obxectivos da avaliación continua.

De darse a situación, procurarase celebrar as probas en horario lectivo que vaia seguido ou precedido dalgún dos recreos, para dar a posibilidade ao alumnado que o precise de aproveitar ese tempo, co gaio de completar satisfactoriamente o exame. No caso de precedencia do recreo será preceptivo que todo o alumnado estea presente na aula para dar comezo á proba.

1.8.5 A asistencia aos exames é obrigada nas datas e horas indicadas. Só por razón moi grave e debidamente xustificada disculparase a falta de asistencia aos mesmos; noutro caso, perderase a opción do exame correspondente, tendo que pasar á proba de recuperación.

A hora do exame é única e exclusivamente para a realización do mesmo. Non se permitirá en ningún caso a realización doutras tarefas mesmo cando o alumno/a diga ter rematado. O alumno/a tampouco poderá saír da aula mentras non remate o tempo destinado á realización do exame.

1.8.6 Aqueles alumnos/as que, chegado o remate do curso, teñan unha única avaliación suspensa, terán dereito a recuperala antes do final do curso. Aqueles que cheguen ao final con dúas avaliacións suspensas, despois de terse realizado as correspondentes probas de recuperación, deberán pasar a recuperar na proba de setembro.

2.9 Programa de reforzo para a recuperación das materias pendentes.

Levaranse a cabo exames de recuperación de cada avaliación, ou no seu caso, un final de toda a materia. Seguiranse os contidos mínimos esixibles especificados no apartado 3.7.

Os criterios de cualificación serán os seguintes: un 70% da nota será a dos exames e o 30% restante dos traballos de recuperación que lle facilitará o profesor e que terán que presentar de xeito claro e ordenado antes da ecada

exame.

Os procedementos e instrumentos de avaliación seguirán estes dous apartados: a correcta realización, tanto dos traballos coma dos exames. Os dous puntuaranse sobre 10 e farase a ponderación que se propón nos criterios de avaliación antes descritos, tendo que obter o alumno un mínimo de 5 puntos para aprobar.

2.10 Alumnos con materias pendentes: Contidos esixibles, Actividades de Avaliación e Criterios para superar as materias pendentes mediante avaliación continua.

2.10.1 Contidos Mínimos esixibles de CCSS 1º ESO Pendente.

- 1- Coñecer o planeta terra: forma, dimensións e condicións esenciais que fan posible a vida.
- 2- Utilizar distintos tipos de imaxes e outras representacións do espazo terrestre. Localizar en mapas, lugares, e espazos concretos. Coñecer a distribución das placas continentais, océanos e Estados. Orientarse e calcular distancias. Elaborar esbozos e gráficos.
- 3- Identificar e localizar os trazos físicos mais destacados: relevo, clima, augas e elementos bioxeográficos que configuran os grandes medios naturais do planeta con especial referencia aos de Galicia, España e Europa, analizando algúns exemplos representativos das paisaxes naturais e das transformadas pola actividade humana.
- 4- Distinguir os distintos tipos de medios segundo as súas posibilidades de transformación pola acción humana.
- 5- Identificar os problemas ambientais mais graves de Galicia, España, Europa e o mundo (deforestación, lixo urbano e industriais, incendios forestais, construcións e infraestruturas públicas e privadas, etc.) e valorar os riscos que supoñen.
- 6- Comprender o proceso de humanización e a evolución cultural da humanidade ata a aparición da escritura e analizar os cambios radicais que acompañan a revolución neolítica.
- 7- Identificar e situar cronolóxicamente e xeograficamente os principais pobos, sociedades e culturas que se desenvolveron na Península Ibérica na antigüidade.
- 8- Coñecer os trazos esenciais das primeiras civilizacións históricas e identificar os aspectos orixinais da civilización grega, así como as súas contribucións á civilización occidental.
- 9- Caracterizar os trazos da civilización romana e valorar a transcendencia da romanización e a pervivencia do seu legado no noso país (España e Galicia).
- 10- Facer un esquema de comprensión básica do período visigodo como ponte entre a Hispania Romana e a época medieval.
- 11- Obter información a partir de diferentes fontes: documentos escritos, obxectos materiais, imaxes, obras de Arte, gráficos, mapas, etc.; interpretar e analizar os cambios experimentados e a súa transcendencia.
- 12- Identificar e situar cronoloxicamente os vestixios existentes relacionándoos cos pobos ou sociedades que os produciron para comprender mellor as orixes e identidade de Galicia e de España, así como a necesidade de defender o seu patrimonio cultural.
- 13- Participar en debates e discusións, empregando argumentacións razoadas con actitude crítica e tolerante.

2.10.2 Criterios, procedimientos e instrumentos de avaliación.

As actividades, procedimientos ou instrumentos de avaliación, dentro desta planificación serán os exames que se aterán sempre a contidos desenvolvidos na clase no seu día. Eses contidos serán coñecidos polos alumnos por estar fixados nos taboleiros de anuncios de cada aula e no taboleiro xeral do centro, ademais de ser lembrados periodicamente polo profesorado que lles impartiu ditas materias.

En canto ós tipos de probas, os contidos están desglosados en exercicios teórico-prácticos parciais de varias cuestións plantexadas segundo a filosofía recollida no capítulo titulado “Criterios de Avaliación”, e outro exercicio final para aqueles alumnos que non superasen os dous primeiros. Estes exercicios versan sobre os contidos mínimos, preparados previamente polos profesores mediante fichas feitas ex profeso e probas modelo de exercicios.

2.11 Metodoloxías e Estratexias Didácticas.

2.11.1 Estratexias expositivas: nas exposicións explicativas dos diferentes aspectos a estudar, o profesorado intentará impulsar a participación do alumno fronte á simple recepción pasiva dos contidos impartidos na aula. Promoverá o diálogo constante e interactivo entre os propios alumnos e entre estes e o profesor. Fomentará as preguntas aclaratorias e a participación procurando erradicar temores, medos (ao ridículo por exemplo), receos, etc.

2.11.2 Estratexias referenciais: O profesor terá unha relación constante coa realidade inmediata. Nas materias de Historia aproveitará a existencia de restos arqueolóxicos de diversas épocas, vivendas, mosteiros, igrexas, e ou outros edificios significativos da historia comarcal e local, etc., para posibilitar unha memorización mais comprensiva e aprendizaxes mais significativos. Nas materias de Xeografía as referencias poden ser: os trazos mais destacados da xeografía local, paisaxes agrarios existentes na bisbarra, características urbanas mais destacables da vila, a xeografía industrial da Pobra do Caramiñal que presenta unhas facetas moi definidas, etc.-. Trátase, tanto en Historia como en Xeografía, de partir das realidades mais concretas e inmediatas para chegar ó estudio das mais xerais e universais, e se outorgará un destacado papel ás actividades prácticas.

2.11.3 Estratexias de indagación para a asimilación de contidos procedimentais e hábitos, técnicas e métodos de traballo e estudo: pequenos traballos de síntese mais que de investigación (con bibliografía variada), comentarios de textos que mais tarde se exporán conxuntamente, comentarios de mapas históricos e gráficos, traballos sobre mapas topográficos e planos catastrais locais, xogos de localización como a Busca do Tesouro (a partir de coordenadas cartográficas e con planos a gran escala), confección de pirámides demográficas, clasificación dos tipos de industria existentes na localidade con exemplos concretos, etc. Trataremos de fomentar no alumnado a consulta da prensa diaria para a selección de novas relacionadas cos contidos da materia (aspectos ecolóxicos, arqueolóxicos ou museísticos, etc.).

2.11.4 Estratexias de intercambio e debate: para a consecución de criterios e personalidade propios, para asimilación crítica dunha serie de valores e actitudes. Fomento de debates, comentario de filmes, pequenas dramatizacións, xogos de simulación, saídas ao entorno mais próximo, etc..

2.11.5 Darase prioridade a unha metodoloxía globalizadora de tódolos

aspectos que caracterizan cada civilización -económicos, sociais, culturais e políticos-, fronte a unha visión excesivamente especializada e marcada polos acontecementos.

2.12 Materiais e recursos didácticos

Libro de Texto: 2º ESO: Xeografía e Historia 1º Ciclo. Editorial Vicens Vives.

Diapositivas:

*PÉREZ ALBERTI, A.: A Xeografía en imaxe. Edit. Xunta de Galicia.

*PÉREZ ALBERTI, A.: O relevo da costa. Editorial Bahía.

* Diapositivas de Ciencias Sociais. Editorial Áncora

* Diapositivas Proxecto Terra. Arquitectura Popular.

*CASTRO, A.: A pintura do século XX. Edit. Xunta de Galicia.

Mapas Murais da Editorial ECIR:

* Europa na Alta IDADE Media

* Europa na Baixa IDADE Media

* Mapamundi Físico e Político

* Mapas Continentais Físicos e Políticos de: Europa, Asia, África, América e Oceanía.

* Mapa Físico e Político de España

* Textos históricos seleccionados do libro de texto oficial e os das editoriais Vicens Vives e Oxford.

* Plano topográfico 1:25.000 de Pobra do Caramiñal.

* Diapositivas: "Geografía". Editorial Hiares.

2.13 Programación de temas transversais.

Os temas transversais son continuación dos iniciados nos primeiro ciclo:

* Desenvolvemento do tema "A muller na Historia". Trátase en tódolos temas de Historia deste 1º Ciclo de ESO (grupos de 1º e 2º), en cada tema referido ás diferentes civilizacións: Prehistoria, Antigas civilizacións do Próximo Oriente, da Época Clásica e da Idade Media.

Tamén se incide nesta transversalidade en certos capítulos da Xeografía, como a estrutura da poboación por idades e sexos, a estrutura laboral (a muller no mundo do traballo), as migracións, os problemas do déficit de natalidade coa incorporación da muller ó traballo, o aumento da natalidade coa aportación dos inmigrantes no mundo occidental, a diferenza de salarios, etc.

* A pobreza e as desigualdades sociais no mundo: o diálogo Norte-Sur, os diferentes PIBs, IDH, Esperanza de vida, escolarización, etc., todo isto mediante estatísticas e debates.

* As ONGs: o papel destas organizacións no mundo actual a nivel sanitario, dereitos humanos e medio ambiente, sobre todo centrados en tres: Cruz e Media Lúa Vermella, Amnistía Internacional e Greenpeace.

* Temas de actualidade: noticias que saen nos medios de comunicación e que se tratan normalmente a proposta dos propios alumnos, como o terrorismo, o maltrato á muller, catástrofes naturais, abandono e maltrato de nenos, etc.

2.14 Medidas de atención á diversidade.

Non hai alumnos en Segundo curso de ESO que requiran unha atención personalizada. A medida que en sucesivos cursos escolares xurdan grupos de este tipo, farémola correspondente programación.

En todo caso, e cando se dea esa circunstancia, intentarase facer un esforzo

para atender a cada alumno ou alumna da forma mais personalizada posible, tendo en conta o nivel de coñecementos e capacidades que posúe, as motivacións, o ritmo de aprendizaxe, etc.

Naquelas ocasións en que sexa necesario, realizaranse adaptacións curriculares, modificando material escolar ou utilizando material escolar específico de adaptación, actividades, método diferentes, grupos de traballo, alterando tempo e orde dos contidos e criterios de avaliación, e aplicándoos de forma individualizada.

2.15 Actividades complementarias e extraescolares.

As visitas didácticas constitúen unha prolongación da aula fóra do recinto escolar, e esixirán igualmente do alumnado unha actitude de traballo e de corrección no seu comportamento. Os alumnos e alumnas deberán acudir a elas co material que a profesora indique e elaborar a posteriori da visita o traballo que a docente determine, para avaliar o aproveitamento da saída por parte do alumnado.

Aqueles alumnos e alumnas que manteñan unha actitude disruptiva na aula ou manifesten coa súa falta de traballo un desinterese absoluto pola materia, poderán seren excluídos das saídas. Estas saídas non poderán seren entendidas en ningún caso polo alumnado como momentos de recreo ou vacación.

Será en calquera caso a marcha do curso a que determine a posibilidade de realización dalgunha saída, que terá por obxecto sempre aproveitar exposicións, museos, ou espazos artísticos, históricos ou naturais directamente relacionados cos contidos que traballaremos neste curso (Ex.: saída na propia vila da Pobra para analizar in situ unha igrexa medieval, visita a Santiago de Compostela...).

2.16 Tratamento do fomento da lectura e das TICs.

En canto ó tratamento do fomento da lectura, o Departamento, colaborará co equipo de biblioteca en topas aquelas actividades que este propoña.

En canto ó tratamento das TICs, o departamento adquiriu dous mini-ordenadores portátiles xunto cunha unidade exterior de DVD co fin de aproveitar o proxecto de posta en marcha de canóns fixos nas aulas